

УДК 338.012

**Сучасний стан та перспективи розвитку машинобудівного комплексу
України**

Пігуль Н. Г.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Навчально-
наукового інституту бізнес-технологій «УАБС»

Сумського державного університету

Пігуль Є. І.

бакалавр Навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС»

Сумського державного університету

Стаття присвячена дослідженню тенденцій розвитку підприємств машинобудівного комплексу України. Визначені основні центри розташування галузей машинобудування та групи машинобудівного комплексу, що найбільше розвиваються в сучасних економічних умовах. Проведено PEST-аналіз, за допомогою якого виявлені політичні, економічні, соціальні і технологічні аспекти зовнішнього середовища, які впливають на функціонування суб'єктів господарювання машинобудування. Виявлено основні проблеми сучасного розвитку машинобудівного комплексу України. Визначені шляхи подальшого розвитку вітчизняного машинобудування.

Ключові слова: машинобудівний комплекс, машинобудування, показники динаміки, перспективи розвитку.

Пігуль Н. Г., Пігуль Е. И. Современное состояние и перспективы развития машиностроительного комплекса Украины

Статья посвящена исследованию тенденций развития предприятий машиностроительного комплекса Украины. Определены основные центры размещения отраслей машиностроения и группы машиностроительного комплекса, которые наиболее развиваются в современных экономических условиях. Проведен PEST-анализ, с помощью которого обнаружены

политические, экономические, социальные и технологические аспекты, влияющих на функционирование субъектов хозяйствования машиностроения. Выявлены основные проблемы современного развития машиностроительного комплекса Украины. Определены пути дальнейшего развития отечественного машиностроения.

Ключевые слова: машиностроительный комплекс, машиностроение, показатели динамики, перспективы развития.

Pihul N. G., Pihul Y. I. Current state and prospects of development of the machine-building complex of Ukraine

The article is devoted to investigate tendencies of development of the enterprises of the machine-building complex of Ukraine. There were determined the main centers of placing of the machine-building branches and a group of the machine-building complex that are the most developed in modern economic conditions. With a help of PEST analysis there were determined the political, economic, social and technical aspects of the environment that affect the functioning of the machine-building business entities. The article also investigates the main problems of the modern development of the machine-building complex and the ways of further development of domestic machine-building branch.

Key words: machine building complex, machine building, performance indicators, prospects for development.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогоднішній день, провідну роль у забезпеченні зростання економіки країни відіграє промисловість. Промислове виробництво України є основою для створення науково-технічного, економічного і соціального прогресу. Вітчизняне машинобудування є складовою галуззю промисловості і фундаментом економічного потенціалу країни. Від рівня ефективності діяльності підприємств цієї галузі залежить стан соціально-економічного розвитку України. Отже, актуальним питанням є дослідження стану та тенденцій розвитку машинобудівного комплексу України.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Значний внесок у вивченні питань, що стосуються особливостей функціонування підприємства машинобудівної галузі України здійснили наступні науковці, як Данилишин Б. М., Геєць В. М., Герасимчук В. Г., Дикань В. Л., Касьянова Н. В., Вецепура Н. В., Солоха Д. В., Сотнікова К. В., Єлетенко О. В. та інші.

Вклад вчених-економістів у вирішенні актуальних проблем функціонування підприємств машинобудівного комплексу є вагомим, але при цьому, слід звернути увагу на об'єктивну необхідність дослідження питань, що стосуються аналізу стану та визначення перспектив подальшого розвитку підприємств машинобудівної галузі.

Мета роботи. Дослідження стану та визначення перспектив розвитку підприємств машинобудівного комплексу України.

Викладення основного матеріалу дослідження. Машинобудівний комплекс України охоплює понад 20 спеціалізованих галузей, тобто практично всі галузі машинобудування. Залежно від того, на який ринок орієнтована продукція, що випускається підприємствами машинобудівного комплексу, їх умовно можна об'єднати в п'ять груп (табл.1).

Таблиця 1 – Групування галузей машинобудівного комплексу України

№ групи	Назва групи	Коротка характеристика групи
1	Інвестиційне (важке) машинобудування	Група галузей, розвиток яких визначається, перш за все, інвестиційною активністю металургійного, будівельного, енергетичного і транспортного комплексів
2	Тракторне і сільськогосподарське машинобудування	Група галузей, розвиток яких залежить від платоспроможності сільгоспвиробників і переробників сільськогосподарської продукції, а також частково від попиту населення
3	Залізничне машинобудування	Направлене на задоволення попиту залізничного господарства країни
4	Автомобільна промисловість	Випуск продукції орієнтований на попит кінцевих споживачів (виробництво легкових автомобілів), а також на потребу підприємств, фірм і виконавчих органів влади (виробництво вантажівок і автобусів)
5	Електротехніка, приладобудування, верстатобудування	Група наукоємких галузей, так званих комплектуючих, що розвиваються услід за потребами всіх інших галузей промисловості, включаючи і само машинобудування

В Україні розвинуте широкопрофільне машинобудування, підприємства якого формують складний, взаємопов'язаний машинобудівний комплекс. До його складу входять усі основні галузі машинобудування. Провідні місця посідають приладобудування, тракторне і сільськогосподарське машинобудування. Розвиваються автомобілебудування, промисловість металевих конструкцій, верстатобудівна та інструментальна.

Основні центри розташування галузей машинобудування наведені в таблиці 2.

Таблиця 2 – Основні центри розташування галузей машинобудування

Галузь машинобудування	Центри розташування
Важке машинобудування	Харків, Дніпро, Кривий Ріг, Маріуполь, Київ, Львів, Дрогобич
Електротехнічна промисловість	Запоріжжя, Харків, Одеса, Київ, Хмельницький, Бердянськ, Полтава, Кам'янець-Подільський
Транспортне машинобудування	Харків, Дніпро, Кременчук, Маріуполь, Миколаїв, Херсон, Київ, Запоріжжя, Львів, Одеса, Луцьк, Мелітополь
Верстатобудування	Харків, Київ, Бердичів, Одеса, Черкаси, Дніпро
Приладобудування	Київ, Харків, Івано-Франківськ, Львів, Суми, Черкаси, Житомир, Луцьк
Сільськогосподарське машинобудування	Харків, Дніпро, Тернопіль, Херсон, Одеса, Київ, Бердянськ, Умань, Новоград-Волинський, Ніжин, Коломия

Найбільш потужними підприємствами машинобудування України є: Азовмаш (Маріуполь); Державне підприємство «Завод «Електроважмаш» (Харків); Кременчуцький автомобільний завод (Кременчук); Львівсільмаш (Львів); Львівський автобусний завод (Львів); Нікопольський кранобудівний завод (Нікополь); Південний машинобудівний завод (Дніпро); Полтавський турбомеханічний завод (Полтава); Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання (Суми); Турбоатом (Харків); Харківський завод тракторних двигунів (Харків); Харківський тракторний завод (Харків); Херсонський машинобудівний завод (Херсон) [1, с. 1].

Дослідити тенденції розвитку машинобудування України можливо шляхом аналізу ключових показників діяльності промислових підприємств. Загальну

картину розвитку промисловості та машинобудування, зокрема, дає змогу сформуванню індекс промислової продукції, який є середньозваженою величиною, що розраховується за даними про розподіл валової доданої вартості різних видів діяльності та окремих індексів кожного товару в галузі (таблиця 3).

Дані таблиці 3 свідчать, що індекс промислової продукції знижується з кожним роком у 2011 – 2015 рр. як для підприємств машинобудування, так і для промисловості в цілому. При цьому привертає увагу той факт, що у 2016 році спостерігається значне збільшення даного показника, а саме до рівня 102,8 % та 102,0 % у промисловості та у машинобудуванні відповідно.

Таблиця 3 – Індеси промислової продукції за 2011 – 2016 рр., у % до попереднього року [2]

	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Промисловість	108,0	99,3	95,7	89,9	87,0	102,8
Машинобудування	115,4	96,7	86,4	79,4	85,9	102,0

Така ситуація у 2016 році свідчить про збільшення обсягу виробництва (в грошовому вираженні) у даному році по відношенню до обсягу промислового виробництва в попередньому періоді, що є позитивною тенденцією.

Обсяги реалізованої продукції підприємств всієї промисловості та галузі машинобудування наведені в таблиці 4[2].

Таблиця 4 – Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за 2011–2016 рр., млн. грн.

	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Промисловість	1305308,0	1367925,5	1322408,4	1428839,1	1776603,7	2158030,0
Машинобудування	130847,9	140539,3	113926,6	101924,7	115261,7	131351,8

Дані таблиці 4 свідчать, що за період 2011 – 2016 рр. обсяг реалізованої продукції промисловості в цілому збільшився на 852722 млн. грн. або на 65 %. В той же час обсяг реалізованої продукції підприємств машинобудування у

2016 році в порівнянні з 2011 роком майже не змінився. Так у 2016 році суб'єкти господарювання машинобудівного комплексу виробили продукцію в обсязі 131351, 8 млн. грн., що на 503,9 млн. грн. (на 0,4 %) більше ніж у 2011 році.

Такі тенденції пов'язані передусім зі зміною кон'юнктури ринку та інфляційними процесами.

Частка машинобудування в структурі промисловості України складає менше 11 % (рисунок 1) [2].

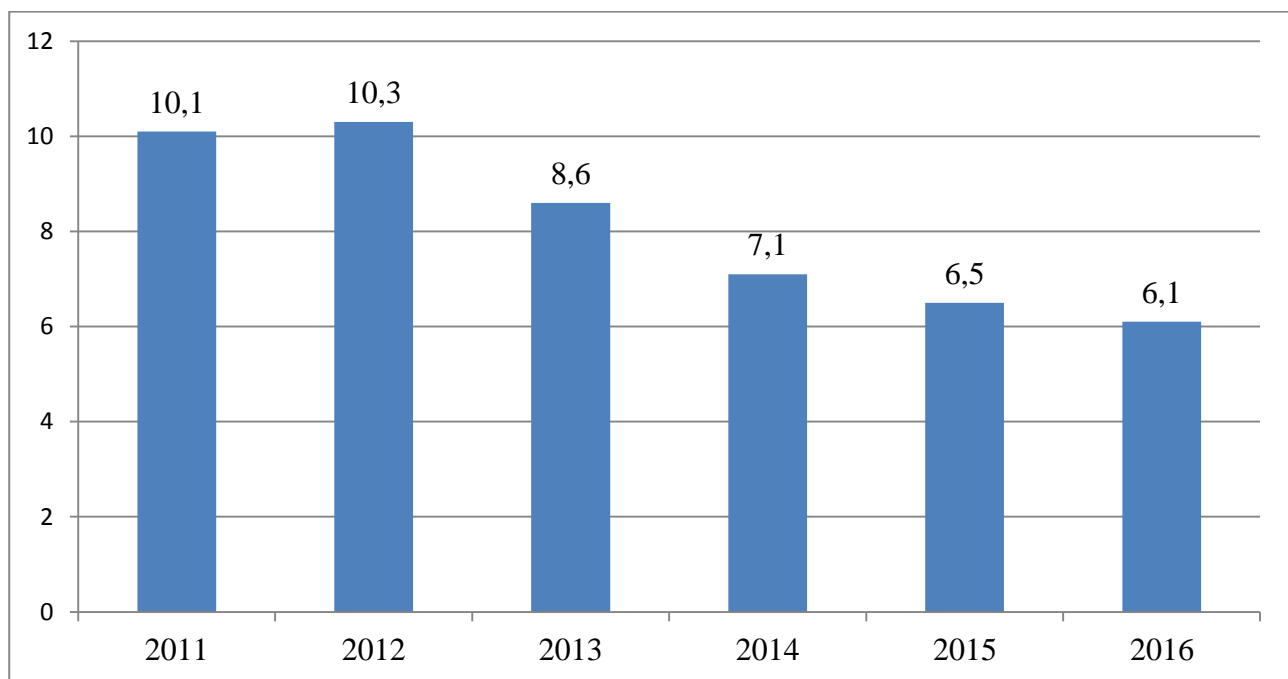

Рисунок – Питома вага машинобудування в промисловості України за 2011 – 2016 рр., %

За період аналізу відбувалось зменшення питомої ваги машинобудування у промисловості України. Найбільше значення частки машинобудування в промисловості України спостерігалось у 2012 році і дорівнювало 10,32 %, а найменше – у 2016 році (6,1 %). Такі значення майже в 3-5 разів менше, ніж у країнах-лідерах галузі машинобудування. Так у Німеччині, Японії, Англії, Італії, Китаї яких частка машинобудування займає від 30–50% загального обсягу промислової продукції [3, с. 160].

Одним із найважливіших показників, який визначає результати господарської діяльності підприємств є прибуток. Він є внутрішнім джерелом

для фінансування їх розвитку, а також забезпечує їх фінансову стійкість та платоспроможність. Динаміка обсягів фінансових результатів підприємств машинобудівної галузі за 2011 – 2016 рр. наведена в таблиці 5[2].

Таблиця 5 – Чистий прибуток (збиток) підприємств машинобудівної галузі за 2011 – 2016 рр., млн. грн.

Показники	Чистий фінансовий результат	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
2011 р.					
Промисловість	32229,9	60,8	82470,1	39,2	50240,2
Машинобудування	10777,9	65,6	14087,5	34,4	3309,6
2012 р.					
Промисловість	2592,4	50,7	67565,44	39,3	64973,0
Машинобудування	9268,8	65,2	12,468,6	34,8	3199,8
2013 р.					
Промисловість	-4181,1	62,3	64470,8	37,7	68651,9
Машинобудування	2768,6	64,2	7178,8	35,8	4410,2
2014 р.					
Промисловість	-178730,9	62,4	59917,7	37,6	238641,6
Машинобудування	-92380,2	63,7	7622,2	36,3	30002,4
2015 р.					
Промисловість	-181267,9	72,6	75334,3	27,4	263602,2
Машинобудування	-15374,0	74,0	12946,4	26,0	28320,4
2016 р.					
Промисловість	-24724,7	72,5	117202,7	27,5	141927,7
Машинобудування	-732,2	76,9	11773,7	23,7	12505,9

Дані таблиці 5 свідчать, що за період аналізу підприємства машинобудівної галузі отримали чистий прибуток протягом 2011 – 2013 рр. Привертає увагу той факт, що у 2013 році машинобудівний комплекс був прибутком, а підприємства промислової галузі в загальному обсязі отримали збиток. Така ситуація свідчить про ефективність функціонування машинобудівного комплексу в 2013 році. У 2014 – 2016 роках підприємства машинобудування отримали збиток. При цьому слід зазначити, що обсяг збитку за даний період зменшився на 91648,0 млн. грн., що є позитивною тенденцією. Кризові явища економічного характеру викликали падіння попиту і пропозиції, дестабілізувавши фінансово-економічну ситуацію.

З метою об'єктивної оцінки стану машинобудівного комплексу України доцільно здійснити PEST-аналіз [4, с. 184]. Це інструмент, призначений для виявлення політичних (P – political), економічних (E – economic), соціальних (S – social) і технологічних (T – technological) аспектів зовнішнього середовища, які впливають на функціонування суб'єктів господарювання (таблиця 6).

Таблиця 6 – PEST-аналіз галузі машинобудування України

Економічні фактори	Соціальні фактори
<ul style="list-style-type: none"> – нерозвиненість ринкової інфраструктури; – відсутність сталих продаж та тривалих підрядних коопераційних зв'язків; – високий рівень інфляції; – відсутність фахових менеджерів; – недостатній обсяг основних та обігових активів у підприємств; – падіння споживчого попиту; – високий рівень цін на продукцію; – висока вартість кредитних ресурсів; – високий рівень витрат; – недостатній обсяг інвестицій; – низька рентабельність виробництва 	<ul style="list-style-type: none"> – незадовільна мотивація персоналу машинобудівних підприємств; – скорочення працездатного населення; – зниження привабливості праці в машинобудуванні; – відтік кваліфікованих працівників
Політичні фактори	Технологічні фактори
<ul style="list-style-type: none"> – нестабільність політико-економічного становища України; – відсутність дієвої системи правового регулювання; – необхідність дотримуватись норм СОТ у зовнішньо-економічній діяльності підприємств; – військовий конфлікт на сході країни 	<ul style="list-style-type: none"> – недостатній вплив держави до девелопменту високотехнологічних галузей промисловості та відсутність стратегії сталого розвитку; – низький рівень фундаментальних та науково-практичних досліджень; – значне зношування активної частини основних фондів; – незадовільна якість продукції; – відсутність інноваційних розробок, надмірна енерго- та матеріаломісткість виробництва продукції

Серед основних проблем сучасного розвитку машинобудування в Україні слід відзначити:

- застарілість основних засобів на підприємствах, що негативно впливає на конкурентоспроможність, якість та собівартість машинобудівної продукції;
- недостатній рівень платоспроможності товаровиробників, що негативно впливає на фінансово-економічний стан підприємств машинобудування;

- обмежений внутрішній попит на вітчизняну продукцію;
- низький рівень інноваційної активності вітчизняних підприємств;
- значна залежність вітчизняних підприємств від постачань вузлів, деталей та комплектуючих виробів з інших країн;
- неефективна політика держави щодо діяльності монополістів і посередників, що призводить до підвищення вартості матеріалів, енергоресурсів.

Висновки. Отже, з метою підвищення ефективності функціонування підприємств машинобудівного комплексу України доцільно впроваджувати наступні заходи: здійснювати підтримку створення інноваційно-виробничих кластерів та інтелектуально-інноваційних центрів з метою відновлення взаємозв'язку між науково-дослідними установами та конструкторськими підрозділами підприємств машинобудування, включення машинобудівного комплексу України в глобальні технологічні ланцюги доданої вартості [5, с. 17]; впроваджувати механізми державного замовлення на продукцію машинобудування та державної підтримки розвитку його підприємств; здійснювати переорієнтацію на виробництво конкурентоспроможної продукції; впроваджувати сучасні прогресивні технології; формувати ефективну функціональну структуру організації підприємств; використовувати економічно ефективні важелі впливу на функціонування й управління машинобудівним комплексом в умовах нестабільних суспільних процесів; вдосконалювати територіальну організацію машинобудівного комплексу; субсидіювати відсоткові ставки за кредитами, що отримані з метою технічного переоснащення підприємств.

Список літератури:

1. Машинобудування України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%>

BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8/.

2. Статистична інформація. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Вецепура Н. В. Питання відновлення машинобудівного комплексу України в умовах розвитку коопераційних зв'язків / Н. В. Вецепура, С. В. Прокоф'єва // Економічний вісник Донбасу. – 2016. – № 3(45). – С. 158 – 162.
4. Кривоконь М. О. Машинобудування України: стан, динаміка та перспективи розвитку з використанням ефективних концепцій антикризового управління / М. О. Кривоконь // Інтелект ХХІ. – 2016. – № 5. – С. 182 – 186.
5. Дикань В. Л. Комплексний підхід до управління стійким розвитком підприємств машинобудування / В. Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2015. – № 49. – С. 11 – 18.

References

1. Wikipedia (2018) Mashynobuduvannia Ukrainy [Engineer of Ukraine]. – Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8/.
2. Derzhavna sluzhba statystyky (2018) Statystychna informatsiia [Statistical information] . – Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Vetsepura N. V. (2016) Pytannia vidnovlennia mashynobudivnoho kompleksu ukrainy v umovakh rozvytku kooperatsiinykh zviazkiv [The issue of the restoration of the machine-building complex of Ukraine in the development of cooperative ties]. Economic Bulletin Donbass, vol. 3, no. 45, pp. 158 – 162.

4. Kryvokon M. O. (2016) Mashynobuduvannia Ukrainy: stan, dynamika ta perspektyvy rozvytku z vykorystanniam efektyvnykh kontseptsii antykrizovoho upravlinnia [Machine-building in Ukraine: state, dynamics and development prospects with the use of effective concepts of crisis management]. Intellect XXI, vol. 5, pp. 182 – 186.
5. Dykan V. L. (2015) Kompleksnyi pidkhid do upravlinnia stiikym rozvytkom pidpriemstv mashynobuduvannia [Integrated approach to sustainable management of mechanical engineering enterprises]. Bulletin of the Economy of Transport and Industry vol. 49, pp. 11 – 18.

Пігуль Н. Г., Пігуль Є. І. Сучасний стан та перспективи розвитку машинобудівного комплексу України [Електронний ресурс] / Н. Г. Пігуль, Є. І. Пігуль // Економіка та суспільство. – 2018. – № 15. – Режим доступу до журналу : <http://economyandsociety.in.ua>